

KARAMAN'DAKİ TARTAN KONAĞINDA BULUNAN GELENEKSEL HALILAR

TRADITIONAL CARPETS IN THE TARTAN MANSION

Derya Konuk*

Öz

Dokuma, maddi kültürlerimizin güzel ve önemli bir kısmını içinde barındıran toplumların yaşam tarzlarını, görenek ve geleneklerini simgeleyen ve nesilden nesile aktarılan kültürel bir miras niteliğini taşımaktadır. Halılar gerek renkleri gerek teknikleri gerek ise kullanılan motif ve anlamları ile dokunduğu yörenin estetik anlayışını, ekonomik ve kültürel yaşantısını, kişisel ve toplumsal değer yargılarını yansıtarak dokunduğu bölgeye göre farklılık göstermektedir. Bu araştırmanın amacı; Karaman ilinde bulunan Tartan Konağındaki geleneksel dokumaları kayıt altına almak ve literatüre kazandırmaktır. Tartan Konağını 1861 yılında Tartanoğlu hacı Ahmet Ağa tarafından yaptırılmıştır. Selçuklu- Osmanlı mimari geç dönem süslemelerinin özelliklerini taşıyan konak Çekül Vakfı tarafından onarılarak 2005 yılında Karaman İl Özel İdaresine devredilmiş, iki yıl süren restorasyondan sonra 2007 yılında ziyaretçilere açılmıştır. Çalışmada 92 adet halı dokumaya ulaşılmış olup desen tekrarına düşmemek için çalışmaya 12 adet dokuma dahil edilmiştir. Dokumalar yerinde incelenerek gözlem fişleri oluşturulmuş olup, tasarım analizleri yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tartan Konağı, Geleneksel Dokumalar, Havlı Dokumalar, Motif, Tasarım.

Abstract

The weaving is a cultural heritage that symbolizes the lifestyles, customs and traditions of societies that contain a beautiful and important part of our material cultures and is passed down from generation to generation. The pile surfaces formed by knotting the loop threads of different colors obtained from materials such as cotton, wool and silk into the warp threads with the knotting technique determined by adhering to the pattern, and compressing them with the weft thread are called carpets. The purpose of this research; The aim is to record the traditional weavings in the Tartan Mansion in Karaman and bring them to the literature.. In the study, 92 carpet weavings were reached and 12 weavings were added to the study in order not to repeat the pattern. Observation slips were created by examining the fabrics in situ, and design analyzes were included in the study.

Keywords: Tartan Mansion, Traditional Weavings, Pile Weaving, Motif, Design.

Araştırma Makalesi // Başvuru tarihi: 13.09.2022- Kabul tarihi: 29.11.2022.

*Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sanat-Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Halı-Kilim Tasarımı Anasanat Dalı, derya_atsatan@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-4566-2222>

1. Giriş

Dokuma sanatı, maddi kültürlerimizin güzel ve önemli bir kısmını içinde barındıran toplumların yaşam tarzlarını, görenek ve geleneklerini simgeleyen ve nesilden nesile aktarılan kültürel miras niteliğini taşımaktadır. Türk halılarının, halı sanatı içerisinde özel bir yeri vardır. Halı sanatının Türklerin yerleştiği bölgelerde başlaması ve onlarla yayılması, bu yerin önemini belirten faktörlerin başında gelir (Yetkin, 1991:1). El dokuması halıların Türklerde çok eski tarihlere dayandığı bilinmektedir. Halılar gerek renkleri gerek teknikleri gerek ise kullanılan motif ve anlamları ile dokunduğu yörenin estetik anlayışını, ekonomik ve kültürel yaşantısını, kişisel ve toplumsal değer yargılarını yansıtarak dokunduğu bölgeye göre farklılık göstermektedir (Soysaldı; Yarmacı 2009:105; Yarmacı, Başaran 2019:150).

Türk milletinin kültür tarihine bakıldığında bitki, hayvan, taş ve madenlerden elde ettikleri hammaddeleri değerlendirerek çeşitli ihtiyaçlarını karşılamış oldukları görülmektedir (Akpınarlı, 2004:306).

Pamuk, yün ve ipek gibi malzemelerden elde edilen farklı renklerdeki ilmelik ipliklerin genellikle desene bağlı kalınarak belirlenen düğüm tekniği ile çözgü ipliklerine düğümlenerek ve atkı ipliğiyle sıkıştırılmasıyla oluşturulan havlı yüzeylere halı adı verilmektedir (Aytaç, 2000:37). Doğu bölgelerinde bunlara "Kalı" adı da verilmektedir. Türklerde kadınların çeyizinde halı önemli bir yer tuttuğu için de halı kelimesinin kökeninin "kalın" çeyiz veya "kalinğ" çeyiz eşyası kelimelerinden geldiği düşünülmektedir (Aslanapa; Durul 1973:12).

Halı dokumalar çoğunlukla yere serilerek kullanılabilirdiği gibi namazlık, minder, heybe, yastık ve duvara asılan pano amaçlıda dokunarak kullanılabilir. Halı dokumanın iskeletini çözgü iplikleri oluşturmaktadır. İlk çağlarda ise insanların bitki liflerini bükerek elde ettikleri iplikleri kullandığı bilinmektedir. Fakat artan ihtiyaçlar ve daha seri üretim yapabilmek adına farklı yöntemler ve aletler geliştiren insanoğlu yetiştirdikleri hayvanlardan faydalanarak onların kıl ve yünlerinden iplik üretmeye başlamışlardır. Halının ana malzemesi olan iplikler ilmelik, çözgü ve atkı iplikleri olarak ayrılmaktadır. Bu iplikler pamuk, ipek, yün ve tiftik gibi malzemelerden üretilmektedir. Anadolu'nun bazı kesimlerinde halen kirman adı verilen bir aletle büküm

verilerek iplik elde edilerek halı dokunurken iken günümüzde artan üretim çılgınlığı ve teknolojinin ilerlemesi ile fabrikada üretilen iplikler kullanılmaktadır (Bayram, 1997:16)

Halının güzelliğini ve kalitesini ortaya çıkaran en önemli unsurlardan bir tanesi halı dokuma esnasında kullanılan ipliklerin doğal boyalı ve güzel renklere sahip olmasıdır. Bunun için boyama esnasında kullanılan malzemenin kaliteli ve uzman kişiler tarafından yapılması ayrıca önem taşımaktadır.

Çözümlü ipliklerinin yeterince düzgün aralıklarla ve gergin olarak sıralanması gerekmektedir. Halının kalitesini deseni, kullanılan tekniği, hav yüksekliği etkilemektedir. Dokumada her işlem birbiriyle örüntülüdür. Birinin hatalı ya da eksik olmasından dolayı kaynaklanan bir sıkıntı dokuma tamamen bitirilip tezgâhtan kesildikten sonra mümkün olmayabilir. Bu sebepten dolayı dokuma esnasında uygulanacak her işlem dikkatle takip edilmeli ve dokuma işlemleri eksiksiz olarak gerçekleştirilmelidir. Teknik olarak bakıldığında halı dokumada ilmesiz ve ilmeli bölümler olduğu görülmektedir (Aytaç, 2000:40). Saçak, çiti, toprakçalık ve kenar örgüsü ilmesiz bölümlere girerken, zemin ve bordür (su) kısmı ise havlı bölümde yer almaktadır.

Eski dönemlerden beri doğal iplik boyamacılığında bitkisel ve hayvansal boyar maddelerin kullanıldığı bilinmektedir. Denizde bulunan bazı böcekler ve bazı kabuklu hayvanlar hayvansal boyarmaddelerdir. Renkli topraklardan da farklı boyar maddeler üreten insanlar daha sonra bitki köklerini ve bitkileri de boyamacılıkta kullanmışlardır. Boyaların daha uzun ömürlü olması ve ipliğe daha iyi tutunabilmesi için sirke, tuz, şap ve farklı kimyasalları sabitleyici olarak boyama işlemine eklemişlerdir. Anadolu'nun bazı yörelerinde hayvan idrarının da boya sabitleyici olarak kullanıldığı bilinmektedir (Bayram, 1997:32).

Gelişen teknolojiye yenik düşen halen Anadolu'nun bazı kesimlerinde devam eden doğal boyacılıkta 19. Yy sonlarına doğru giderek azalmış ve sentetik boyar maddeler kullanılmaya başlanılmıştır (Bayram, 1997:33). Doğal boyama işleminde renk veren bitkiler doğada kendiliğinden yetişmektedir. Bu bitkiler toplanıp çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra boyama için kullanılmaktadırlar. Her rengin bitkisi farklı farklı doğada bulunmaktadır. Siyah renk veren mazı, sarı renk veren cehri ve safran, kırmızı renk veren ise kök boyadır. Anadolu'nun hemen

hemen her bölgesinde kök boya bitkisinin yetişmesi de boyacığa verilen öneminin artmasını sağlamıştır (Baykara 1964:64).

Anadolu'da yörelere göre halıların renkleri de farklılık göstermesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi de yörede yetişen ve doğal boyacılıkta büyük etkisi bulunan bitkilerdir. İpliklerin boyanarak dokuma işlemine hazır olabilmesi için birkaç aşamalardan geçmesi gerekmektedir. İlk önce boyanacak olan yünler çile haline getirilmektedir. Bu yün çileler üzerlerindeki pisliğin ve yağın ayrıştırılması için ılık su ile sabunlanarak temizlenmektedir. Yün çilelere hemen boya uygulanacaksa kurutmaya gerek görülmemektedir. Ardından hemen mordanlanma işlemine geçilebilmektedir. Eğer mordanlanma işlemi boya ile uygulanacaksa, temiz iplik çileleri direk boya banyosuna atılmaktadır. Boyama esnasında boya çözeltisi yavaş yavaş ısıtılarak yünlerin keçeleşmesi önlenmektedir. Mordan maddesi bir boya çözeltisinden farklı tonlar elde etmek için kullanılmaktadır. Doğal boyacılıkta önemli olan boyalar ve boyarmaddeleri şöyle sıralayabiliriz; Açık kahve, kırmızı, koyu kahve, toprak beji: Alabada (Kızarmış tohum salkımları ve kazık kökleri). Mavi: Çivit otu (yaprak ve toprak üst kısımları). Sarı tonları: Kuru papatya yaprağı, muhabbet çiçeği (çiçek açan dalları), yaş ısırgan otu vb. Turuncu, kırmızı, kahverengi tonları: Pelit (Palamut meşesinin kadeh kısmı), Armut ağacı. Yeşil: İncir yaprakları, taze fındikkabukları, badem yaprağı vb. Yeşil ve Sarı: Hayıt (Genç dalları, yaprağı, tohumları,) Kahve, bej, sarı, hâkî: Nar (kabuğu). Yeşil, açık pembe, sarı, yeşil, ayva yaprağı, haki, kirli sarı tonları, tarçın, açık kahve: Sumak (Kök, gövdenin iç kısımları) Haki, Koyu bej, kahverengi, sarıya bakan kahve, koyu sarı: Ceviz (Yaprak, yeşil dış meyve kabuğu) (Bayram, 1997:33).

Halılarda kullanılan iki çeşit düğüm tekniği bulunmaktadır. İran düğümü; genellikle halk ağzıyla açık düğüm adı ile bilinmektedir. Bitkisel kompozisyonlu halılarda çok fazla kullanılmaktadır. Türk düğümüne oranla daha zayıf ve mukavemeti düşük bir yapıya sahiptir. Türk (Gördes) Düğümü ise, kapalı düğüm tekniği olarak bilinmektedir. Her çift çözü teline bağlanarak ilme uçlarının iki telin arasından çıkarılması ile oluşmaktadır. Köşeli, geometrik ve üsluplaşmış desenlerde bu düğüm tekniği daha çok kullanılmaktadır. İran düğümü ile dokunan halılara oranla Gördes (Türk) düğümüyle dokunan halılar daha sağlam olmaktadır. Yüzeyde hav dokusu dökülmüş olsa da düğüm halen çözümler üzerinde belirgin haldedir. Gördes düğümü bütün Türk ve Kafkas halılarında hatta bazı İran ve İngiliz halılarında kullanılmıştır.

Yan yana veya üst üste yerleştirilerek bezeme oluşturan ve tek başına birer birlik olan öğelere motif, bu bezemenin bütününe ise desen adı verilmektedir. Halılarda motif ve desenlerin belirli düzen içerisinde yerleştirilmesi ile de kompozisyon meydana gelmektedir. Halıda desen; zemin ve bordür olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler kendilerine ait karakteristik, motifler ile bezenerek halı desenleri oluşturulmaktadır. Bir halıyı değerli kılan ve halıya estetik bir görünüş kazandıran önemli bir unsur olan desen için kullanılan motiflerin özgün, birbiriyile uyumlu ve kompozisyon içine iyi yerleştirilmiş olması gerekmektedir. Aynı zamanda desen, dokuyucu kişilerin düşünce, duygu ve inanışlarını dışa vurmasını sağlayan ve kendi kültürlerini gelecek nesillere aktarmalarını sağlayan önemli belgelerdir (Aytaç, 2000:31). Bir halıda kullanılan hammaddeye, renklerine, kullanılan desenine ve dokuma tekniğine bakıldığı zaman hangi ülkede dokunduğu konusunda bir tahminde bulunulabilmektedir. Ulaşım ve teknolojinin çok gelişmiş olmadığı yıllarda her yörede kendilerine has bir desen örneklerinin olduğu görülmektedir. Bu geleneksel desenlerin halen uygulandığı da görülmektedir. Türklere ait halılarda görülen motifler genellikle; Geometrik Motiflerde: Dikdörtgen, üçgen, eşkenar dörtgen, sekizgen, altıgen, yıldız, kare kullanılırken, bitkisel motiflerde; çınar, asma, sarmaşık yaprağı, salkım söğüt, selvi, hayat ağacı, palmye, hata gülü, lale, karanfil, gül, top çiçekler, zambak, sütun çiçekler, çiçek, yaprak ve dalları vb. kullanılmaktadır. Stilize motifler olarak ise ibrik, saç bağı, kandil, kemer, sütun, tarak, harf, bulut kaplan çizgisi, eli belin-de, sandıklı, el, insan gibi motifler kullanılmaktadır. Bazı Motiflerin anlamları ve motiflerin ortaya çıkışı tamamen iletişimle alakalıdır. Halı desenlerinde kullanılan motiflerinin dili estetik amaçlardan çok psikolojik etkileri için kullanılmaktadır. Gelenekselleşmiş Türk halıllarında bazı motifler vardır. Bu motifler; doğumu, hayatı, ölümü ve ölümsüzlüğü simgelemektedir. Gelenekselleşen bu dört tema halıda farklı motifler ile sembolize edilmektedir. Örneğin; “Koçboynuzu” erkekliği, gücü ve cesareti sembolize ederken, üzüm, nar, karpuz doğurganlığı ve bereketi sembolize etmektedir. Ağaç motifleri ise hayatı ve ölümsüzlüğü simgeleyen motiflerdir. Mezar, ibrik motifleri ise ölümü simgeleyen motiflerdir. Türk halılarında kullanılan farklı anlamlar içeren motifler de bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir (Aytaç, 2000:32). Dokuyucu için önemli kişilerin hatıralarını yaşatmak amacıyla dokumalarında kullandığı insan figürü gibi. Bilinen en eski insan figürü Pazırık halılarında görülmüştür. Küpe motifini de dokumasında kullanan bir genç kız ailesine evlenmeye istekli olduğu mesajını vermek için kullanmıştır. Yıldız motifini Anadolu

dokumalarında mutluluğu simgelemekte iken el ve tarak motifleri ise temizliği ve nazara karşı korunma isteğini sembolize etmektedir.

Özellikle Uşak halılarında çok görülen motif, kaplan çizgisi ve pars beneğinin birleşiminden oluşan Çintemani motifinin kaynağının Budizm inancına kadar gittiği düşünülmektedir. Osmanlı döneminde güç ve kuvvet sembolü olarak kullanılmıştır (Aytaç 2000:36).

Karaman bölgesinde kirkitli dokumacılık İslamiyet'in Anadolu'ya gelmesi ile yayılması ile başlamıştır. Bu dönem 11. ve 13. yy. kapsamaktadır. Bu yörenin halıları kendine özgü dokuma özelliği göstermektedir (Tekçe, 1993:138). 1271-1272 yıllarında İran üzerinden Antalya'ya gelen Marko Polo teknik ve sanat yönünden en iyi cins ve güzel halıların Konya ve çevresindeki yerleşim yerlerinde imal edildiğini yazmaktadır (Aslanapa; Durul 1973:59). Prof. Dr. Faruk Sümer'in yaptığı araştırmalara göre 14.yüzyılda Karaman ve çevresinde halıcılığın yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Tartan Konağını 1861 yılında Tartanoğlu hacı Ahmet Ağa tarafından İstanbul'dan getirilen Ermeni usta ve kalfalarca yapılmıştır (Boynukalın, 2016:10). Tartan oğlu Hacı Ahmet Ağa konakta hiç oturmadan 1861 yılında vefat etmiştir. Selçuklu- Osmanlı mimari tarzının ve süslemelerinin tarzını taşıyan konak Çekül Vakfı tarafından onarılarak günümüze kazandırılması yönünden ilk adım atılmış ve Karaman İl Özel İdaresine 2005 yılında mirasçılarınca devredilmiş, iki yıl süren restorasyondan sonra 2007 yılında ziyaretçilere açılmıştır (Boynukalın, 2016:21). Konağın içinde yapılan işlemlerde doğal boyalar kullanılmıştır. Konak 2 katlı olup 8 oda ve iki büyük holden oluşmaktadır. Üst salonun tavanları, renkli motiflerle Sultanahmet Camii resmi, yandan çarklı vapur ve çiçek motifleri ile süslenmiştir. Bunun nedeni olarak Hacı Ahmet Ağa'nın 2.eşinin İstanbullu olması ve İstanbul'a olan özlemini biraz olsun azaltma isteği olduğu söylenmektedir. Oda kapılarında "Ya Muhammed ya Ali" yazılıdır (Görsel 1).

1. Tartan Konağında Bulunan Geleneksel Halılar

Karaman yöre dokumaları malzeme olarak tamamen yün malzemeden dokunmuş olup genellikle kapalı kompozisyondan oluşmaktadır. Yörede kullanılan motifler geometrikselleştirmiştir. Dokumalar iki sedef bir bordür ve bir iç zeminden oluşmaktadır.

Görsel 1. Geleneksel Dokumalar, Tartan Konağı 1. Kat Oda ve 2. Kat Salon, Karaman.

1. Örnek

Görsel 2 Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 1
Görsel No	: 2
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 145x220 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes(kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda: Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Turuncu, sarı, açık mavi, yeşil, beyaz, siyah, lacivert.
Kullanılan Motifler	: Kaz izi, pıtrak, canavar izi, bereket, göz

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Desende üç farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Çizgilerin farklı renklerle oluşturulması desene hareket kazandırırken sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması da desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Zemin diyagonal çizgilerle hareketlendirilmiştir. Egemenlik bereket motiflerine aittir. Tüm motiflerin belirli bir düzen içerisinde düzenli tekrar ediyor olması desende tam tekrar ve birlik ilkelerinin uygulandığını göstermektedir. Orta zeminde kenarlara doğru daralıp ortaya doğru genişleyen bereket motifleri desende ritim duygusunu arttırmaktadır.

2. Örnek

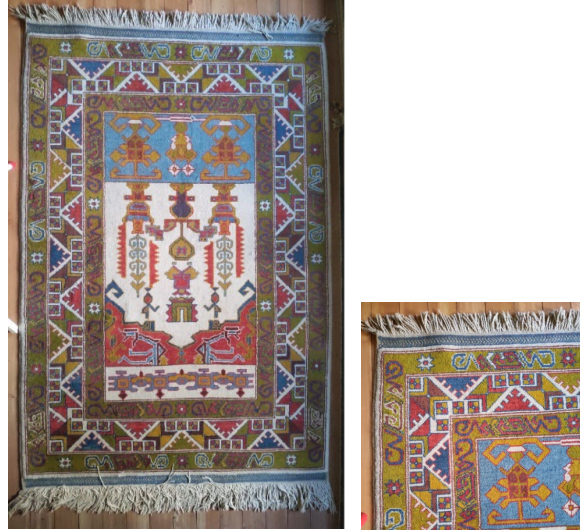

Görsel 3. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 2
Görsel No:	: 3
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 126x218 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Kahverengi, turkuaz, mavi, beyaz, pembe, hardal sarısı siyah.
Kullanılan Motifler	: Erkek, sandık, koç boynuzu, su yolu, bereket, eşkenar dörtgen.

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokumanın orta zeminine yarım olarak yerleştirilmiş olan eşkenar dörtgen motifler deseni açık bir kompozisyon yaparken, dört tarafını dolanan ince sedefler ile desen kapalı kompozisyona taşınmıştır. Desende üç farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Çizgilerin farklı renklerle oluşturulması desene hareket kazandırırken sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması da desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Zemin sekizgen (bereket) motiflerini farklı renklerle hareketlendirilmiştir. Egemenlik sekizgen (bereket) motiflerine aittir. Tüm motiflerin belirli bir düzen içerisinde düzenli tekrar ediyor olması desende tam tekrar ve birlik ilkelerinin uygulandığını göstermektedir. Suyollarında kullanılan motiflerin farklı olması da desendeki ritim duygusu arttırmaktadır.

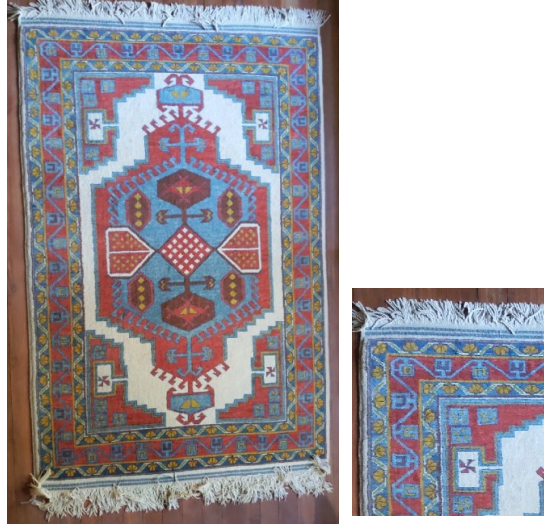
3. Örnek

Görsel 4. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 3
Görsel No:	:4
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman

İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 129x190 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Hardal sarısı, açık yeşil, kırmızı, beyaz, bordo, lacivert, mavi, koyu yeşil
Kullanılan Motifler	: Yıldız, akrep, pıtrak, göz, bereket, koç boynuzu, ibrik, kandil, şamdan.
Tasarım Analizi	: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Bordür kısmına yerleştirilen farklı renklerdeki pıtrak motifleri ve pıtrak motiflerinin üzerine üçer tane olarak yan yana sıralanan göz motifleri desene hareket ve ritim kazandırmıştır. Bordürün iki kenarında bulunan suyollarında farklı renklerde eşit aralıklarda akrep motifleri sıralanmaktadır. Bu da desende tam tekrar ve birlik ilkesinin uygulanmış olduğunu göstermektedir. Desen iç zeminde kullanılan motiflerden dolayı tek yönlüdür. İç zemine yerleştirilen ibrik, kandil ve şamdan motifleri yönü belirlemektedir. Desende üç farklı çizgi kullanılmıştır. Çizgilerin farklı renklerle oluşturulması desene hareket kazandırırken sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması da desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Egemenlik ibrik, kandil ve şamdan motiflerindedir.

4. Örnek**Görsel 5.** Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 4
Görsel No	: 5
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 151x228 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Kırmızı, mavi, kahverengi, yeşil, beyaz, lacivert, sarı.
Kullanılan Motifler	: Penç, çarkifelek, kurtağzı, sandık, madalyon, göz, koç boynuzu, kurt izi, anahtar

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Halının dörtkenarını dolanan suyollarının içerisine yarım pençler ters simetri olarak yerleştirilmiştir. Bordür kısmına yerleştirilen farklı renklerdeki anahtar motifleri de ters simetrik olarak sıralanmıştır. Orta zemine yerleştirilen sandık motifi zeminin hemen hemen hepsini kaplamaktadır. Arada kalan boşluklara çarkıfelek motifleri yerleştirilmiştir. Sandık motifinin kenarlarının niş ve kurt izleri ile hareketlendirilmesi desene ritim kazandırmaktadır. Zemindeki sandık motifi desendeki egemenliğin sahibidir. Desende üç farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması desende renk zıtlığı oluşturmaktadır.

5. Örnek

Görsel 6. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No : 5

Görsel No : 6

Bulunduğu yer : Tartan Konağı / Karaman

İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 109x277 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Kırmızı, mavi, turuncu, yeşil, sarı, beyaz, siyah.
Kullanılan Motifler	: Saç bağı, su yolu, çarkıfelek, koç boynuzu, tarak, bereket, madalyon, kurt izi, sandık.

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokumanın orta zeminine yarım olarak yerleştirilmiş olan 4/1 sandık motifleri deseni açık bir kompozisyon yaparken, dört tarafını dolanan ince sedefler ile desen kapalı kompozisyona taşınmıştır. Desende üç farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Zemin kısmına yerleştirilen üç adet üst üste sıralanmış olan madalyonlar eşit aralıktır. Çizgilerin farklı renklerle oluşturulması desene hareket kazandırırken sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması da desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Egemenlik sandık motiflerine aittir. Tüm motiflerin belirli bir düzen içerisinde düzenli tekrar ediyor olması desende tam tekrar ve birlik ilkelerinin uygulandığını göstermektedir.

6. Örnek

Görsel 7. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	:6
Görsel No	: 7
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 125x189 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Mavi, krem, turuncu, kahverengi, sarı, hardal sarısı, lacivert, bordo, pembe.
Kullanılan Motifler	: Ok (erkek), kurt izi, penç, hayat ağacı, pıtrak, kurtağzı

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Halının dörtkenarını dolanan ince sedeflerin içerisine birbirinden

bağımsız farklı renklerde penç motifleri eşit aralıklarla sıralanmıştır. Bordür içerisine yarım pıtrak motifleri ve kurtağzı motifleri yan yana kurt izi motifi ile bağlantı kurularak sıralanmıştır. Orta zeminde büyük bir hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Orta zeminde mihrap bulunduğu için desen tek taraflı olarak kullanılmaktadır. Desende tam simetri bulunmaktadır. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Aynı motifler eşit aralıklarla tekrar etmektedir. Bu da bize tam tekrar ilkesinin uygulanmış olduğunu göstermektedir. Desenin bordür ve iç zeminin üç farklı çizgi yatay dikey ve çapraz kullanılarak desene hareket kazandırmıştır.

7. Örnek

Görsel 8. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 7
Görsel No	: 8
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	:28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 134x205 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün

Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Pembe, mavi, sarı, beyaz, yeşil, siyah.
Kullanılan Motifler	: Akrep, ejder, göz, çengel, yıldız, su yolu, sandık, lale, koç boynuzu, kurt izi, su yolu.

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Desende üç farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Çizgilerin farklı renklerle oluşturulması desene hareket kazandırırken sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması da desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Zemin diyagonal çizgiler ile hareketlendirilmiştir. Egemenlik lale motiflerine aittir. Tüm motiflerin belirli bir düzen içerisinde düzenli tekrar ediyor olması desende tam tekrar ve birlik ilkelerinin uygulandığını göstermektedir. Bordür kısmında ters simetrik olarak yerleştirilen ejder motifleri ve orta zeminde bulunan akrep motifleri desene ritim kazandırmaktadır.

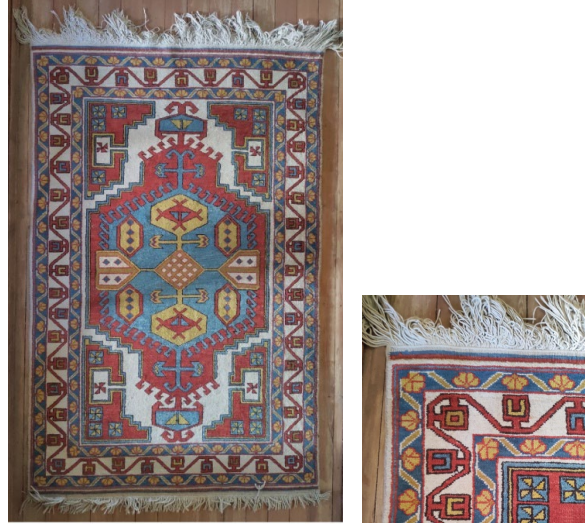
8. Örnek

Görsel 9. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 8
Görsel No	: 9
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 187x271 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Kahverengi, yeşil, sarı, beyaz, lacivert, mavi, kırmızı, açık mavi, siyah.
Kullanılan Motifler	: Kuşlu, eli belinde, yıldız, koç boynuzu, akrep, çengel (çakmak), göz, kurt ağzı, bereket,

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Halının dörtkenarını dolanan ince sedeflerin içerisine akrep motifleri farklı renklerde ve eşit aralıklarla sıralanmıştır. Bordür içerisine ise eli belinde motifleri yerleştirilmiştir. Orta zemin bordür kısmında bulunan motifler ile sanki iki eşit parçaya ayrılmış gibi görülmektedir. Bu eşit parçalar içerisine sekizgen içerisnde ters simetrik bir şekilde kuşlu motifi yerleştirilmiştir. Desende belirli bir yön bulunmamaktadır her iki tarafta da kullanılabilir. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Aynı motifler eşit aralıklarla tekrar etmektedir. Bu da bize tam tekrar ilkesinin uygulanmış olduğunu göstermektedir. Desenin bordür ve iç zeminin üç farklı çizgi yatay dikey ve çapraz kullanılarak desene hareket kazandırmıştır.

9. Örnek**Görsel 10.** Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	:9
Görsel No	: 10
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 128x200 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Sarı, kırmızı, siyah, mavi, lacivert, hardal sarısı.
Kullanılan Motifler	: Su yolu, penç, çarkı felek, kuş, koç boynuzu, kurt izi, dama, anahtar.

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Halının dörtkenarını dolanan suyollarının içerisine yarım pençler ters simetri olarak yerleştirilmiştir. Bordür kısmına yerleştirilen farklı renklerdeki anahtar motifleri de ters simetrik olarak sıralanmıştır. Orta zemine yerleştirilen sandık motifi zeminin hemen hemen hepsini kaplamaktadır. Arada kalan boşluklara çarkifelek motifleri yerleştirilmiştir. Sandık motifinin kenarlarının niş ve kurt izleri ile hareketlendirilmesi desene ritim kazandırmaktadır. Zemindeki sandık motifi desendeki egemenliğin sahibidir. Desende üç farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması desende renk zıtlığı oluşturmaktadır.

10. Örnek

Görsel 11. Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 10
Fotoğraf No	: 11
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021

Boyutları (En x Boy)	: 134x189 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Yeşil, kırmızı, beyaz, pembe, açık mavi, siyah, sarı
Kullanılan Motifler	: Su yolu, yıldız, akrep, hayat ağacı, kurt izi, koç boynuzu, sandık.

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Halının dörtkenarını dolanan ince sedeflerin içerisine aynı renkten ikiye adet olmak üzere yan yana yıldız motifleri eşit aralıklarla sıralanmıştır. Bordür içerisine akrep motifi yerleştirilmiştir. Orta zeminde büyük bir sandık içerisinde hayat ağacı motifi bulunmaktadır. Sandık motifinin alt ve üst kenarlarına iki farklı renkte ters simetrik olacak şekilde kurt izi motifleri sıralanmıştır. Egemenlik sandık motifine aittir. Desende tam simetri bulunmaktadır. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Aynı motifler eşit aralıklarla tekrar etmektedir. Bu da bize tam tekrar ilkesinin uygulanmış olduğunu göstermektedir. Desenin bordür ve iç zeminin üç farklı çizgi yatay dikey ve çapraz kullanılarak desene hareket kazandırılmıştır.

11. Örnek**Görsel 12.** Halı, Tartan Konağı, Karaman

Örnek No	: 11
Görsel No	: 12
Bulunduğu yer	: Tartan Konağı / Karaman
İnceleme Tarihi	: 28 Ağustos 2021
Boyutları (En x Boy)	: 127x176 cm
Malzemesi	: Atkıda: Yün Çözüde: Yün Bezeme İpliği: Yün
Düğüm Tekniği	: Gördes (kapalı) düğüm tekniği
Renkler	: Atkıda : Krem rengi Çözüde: Krem rengi
Bezeme İpliği	: Kırmızı, mavi, turuncu, hardal sarısı, beyaz, lacivert, sarı, kahverengi, pembe, açık yeşil, koyu yeşil, siyah.
Kullanılan Motifler	: Kurt izi, sandık, gonca gül, yıldız, hayat ağacı, bukağı,

Ayrıntılı Tanım ve Tasarım Analizi: Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Halının dörtkenarını dolanan ince sedeflerin içerisine aynı renkten ikişer adet olmak üzere yan yana goncagül motifleri eşit aralıklarla sıralanmıştır. Bordür içerisine Kenarları nişli küçük sandık motifleri ikişer tane aynı renkte olacak şekilde ters simetri şeklinde yerleştirilmiştir. Orta zeminde büyük bir sandık içerisinde hayat ağacı ve kenarlara serpiştirilmiş şekilde bukağı motifleri bulunmaktadır. Sandık motifinin alt ve üst kenarlarına iki farklı renkte ters simetrik olacak şekilde kurt izi motifleri sıralanmıştır. Boş kalan köşelere de yıldız motifi yerleştirilmiştir. Sandık motifinin alt ve üst köşelerine de koçboynuzu motifi yerleştirilmiştir. Egemenlik sandık motifine aittir. Desende tam simetri bulunmaktadır. Sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Aynı motifler eşit aralıklarla tekrar etmektedir. Bu da bize tam tekrar ilkesinin uygulanmış olduğunu göstermektedir. Desenin bordür ve iç zeminin üç farklı çizgi yatay dikey ve çapraz kullanılarak desene hareket kazandırılmıştır.

2. Değerlendirme ve Sonuç

Yaptığımız çalışmamızda 2 katlı 8 oda ve 2 geniş salondan oluşan Tartanzade konağında 92 adet dokuma bulunmaktadır. Dokumalar odalara 8'er adet olacak şekilde eşit şekilde yerleştirilmiştir. İç merdiven çıkışında bir adet küçük ebatta halı bulunmaktadır. Halıların 4 adet büyük boyu yukarıda 1 adet büyük boyu ise aşağı katta sergilenmektedir. Odalarda yalnızca 2 adet halı orta zemine serilerek sergilenirken diğerleri sedirler üzerinde bulunan yastıklar altında serili olarak bulunmaktadır. Halıların yerleştirilmesinde herhangi bir plan, motif, renk, ebat ve kompozisyon gözetilmemiştir. Yani gelişigüzel yerleşim planı uygulanmıştır.

Çalışmamıza desen tekrarına düşmemek ve yöreye has dokumalar seçerek kayıt altına alınmak adına 11 adet dokuma örneği dahil edilmiştir. Bu örnekler genellikle küçük ebatlıdır. Halılarda kullanılan renkler tamamen doğal boyalıdır. Halıların çözümleri ve ilme iplikleri yündür. Kullanılan düğüm tekniği Gördes (Türk) düğüm tekniğidir. Burada bulunan dokumalar 2004 yılında Avrupa birliği projesi kapsamında Karaman Merkezde 40 kişilik kurulan atölyelerde yöresel teknikler ile dokunmuştur. Dokumaların geneline bakıldığında desenlerde genellikle sıcak ve soğuk renkler bir arada kullanılarak renk zıtlıkları oluşturulmuştur. Genellikle geometrik motif kullanılmıştır.

Halıların hemen hemen hepsi çift yönlü olarak kullanılabilir. İç zeminler sandık, madalyon ve sekizgen motiflerle bölümlere ayrılmıştır. Kompozisyonların geneli kapalı kompozisyonudur. Tam tekrar ilkesi bütün halılarda uygulanmıştır. Konakta bulunan halıların tasarım sürecinde, yöreye ait dokumalardan esinlenilerek tamamen yöresel motifler kullanılmış olup genellikle pastel renkler tercih edilmiştir. Çalışma kapsamında yöresel dokumalarda kullanılan motifler belirlenerek, farklı tasarımlar oluşturulmuştur. Yöresel dokumalarda kullanılan motiflerin eskiz çalışmaları yapılarak dijital ortamda, yine yöre dokumalarının kalitelerinden yola çıkılarak 30x32 cm kalitede desenler hazırlanmıştır. Halılar genellikle iki sedef ve bir bordür ile çerçevelenmiştir. Zemin kısımları ise bazı desenlerde dört adet göbeğin üst üste sıralanması ile oluşturulurken bazılarında zemin tamamen göbeklerin yan yana ve üst üste yerleştirilmesinden oluşturulmuştur. Mihraplı seccade de ise zemin ibrik ve kandil motifleri yerleştirilerek kompozisyon oluşturulmuştur. Bazı örneklerde ise 3 göbek motifi üst üste sıralanarak oluşturulan bir kompozisyon bulunmaktadır. Mihraplı olarak dokunan, büyük bir hayat ağacı yerleştirilmiş, bu hayat ağacının dalları ve çiçekleri zemini doldurmuştur. Yine farklı bir kompozisyona sahip olan halıda ise zeminin alt ve üst kısımlarına yerleştirilen iki büyük lale motifi göze çarpmaktadır. Orta göbek motifi ise akrep motiflerinin simetrik olarak yerleştirilmesinden meydana getirilmiştir.

Konakta farklı bir tasarıma sahip olan örnek halıda ise zemin sedef ve bordürün tam merkezden geçmesiyle ikiye ayrılmış şekilde görülmektedir. Orta merkeze yerleştirilmiş olan hayat ağacının iki kenarına, birbirine bakacak şekilde kuş motifleri yerleştirilmiştir. Diğer dokumalar ise tek göbeklidir. İncelenen desenlere bakıldığında dokumaların tasarım sürecinde yöresel olmasının dışında bir desene, ebata veyahut renge bağlı kalınmamıştır. Genellikle taşınması ve temizlenmesinin kolaylığından dolayı küçük ebatlı dokumalar tercih edilmiştir.

Tasarım Kaynakları, olarak Karaman ve çevresinde bulunan halılar göz önünde bulundurulmuştur. Geometrik formdaki motiflerin yoğunluğuna bakıldığında Karaman yöresi dokumaları Anadolu Selçuklu sanatından kalıntılar taşıdığı düşünülmektedir.

Konakta bulunan halıların üretim bilgisine bakıldığında, Tartan Konağı'nda bulunan halılar tamamen Konak için 2004 yılında Avrupa birliği projesi kapsamında Karaman Merkezde 40 kişilik kurulan atölyelerde yöresel teknikler ile dokunduğu görülmektedir. Dokumalarda Gördes

(Türk)düğüm tekniği kullanılmıştır. Dokumalar germe tezgahlarda dokunmuştur. Malzeme olarak tamamen yün kullanılmıştır. Bütçenin tamamı Avrupa Birliği tarafından karşılanmıştır.

El dokuma halıcılığı UNESCO'nun dört ülkeden, beş farklı dokuma örneği ile somut olmayan kültürel miraslar listesine dahil edilmiştir. Fakat ne acıdır ki Anadolu'nun pek çok yöresinde var olan ve nesilden nesile aktarılan dokuma kültürümüz bu listede bulunmamaktadır (Güdü, Özdemir ve Bozok, 2015: 572-574). Bizler elimizden geldiğince gelecek nesillere aktarabilmek, tanıtabilmek için elimizden geldiğince dokuma yapılan yörelerde alan araştırması yapıp bu alan araştırmalarımızı kayıt altına alarak literatüre kazandırmalıyız.

Yapılan inceleme sonucunda görülmüştür ki Karaman'da bulunan Tartanzade Konağındaki tüm dokumalar Karaman yöresine ait dokuma özelliklerini içerisinde barındırarak gelecek nesillere bir kültür aktarımı özelliğini taşımaktadır.

Kaynakça

Akpınarlı, H. F. (2004). *Kırım El Sanatlarının Dünü ve Bugünü*. Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Aslanapa, O., Durul Y. (1973). *Selçuklu Halıları*. İstanbul: Ak Yayınları.

Aytaç, A. (2000). *Geleneksel Türk El Dokumacılığı Sanatı*. Konya.

Baykara, T. (1964). "Kökboya", *İ. Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, cilt 7, sayı 14, sayfa 221-226.

Bayram, B. (1997). *Meslek Yüksekokulları İçin El Dokusu Halıcılık*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.

Boynukalın, İ. R. (2016). *Tartan Konağı ve Tartan Ailesinin Kısa Tarihi*. Karaman: Özkaracan Matbaacılık Cilt San. ve Tic. Ltd. Şti.

Güdü, Ö, Özdemir S ve Bozak, D. (2015). "El Sanatları ve Turizm İlişkisi Çerçevesinde Türk Halı Dokumacılığının UNESCO Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde Yer Alan Örnekler Doğrultusunda Değerlendirilmesi." *Sakarya:14. Geleneksel Turizm Paneli*. Sayfa 564-576.

Tekçe, F. (1993). *Pazırık Altaylarından Bir Halinin Öyküsü*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, Sanat Tarihi Dizisi,64/5.

Soysaldı, A., H. Yarmacı. (2009). "Çanakkale İli Yenice İlçesi Köyleri Halılarının Kompozisyon ve Renk Şemaları", *Konya: II. Uluslararası Türk El Dokumaları (Tekstil) Kongresi ve Sanat Etkinlikleri*. Sayfa 105-113.

Yarmacı, H., Başaran F.N. (2019). "Çanakkale İli Çan Halıları" *Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 35, Sayfa 149-163.

Yetkin, Ş. (1991). *Türk Halı Sanatı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 2. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 3. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 4. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 5. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 6. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 7. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 8. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 9. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 10. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 11. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).

Görsel 12. Derya Konuk arşivinden (28.08.2021).